

Inhoud

Van de redactie	291
Jaarverslag 2004	292 – 296
Notulen 7 ^e ALV, 25 maart 2004	296 – 297
Financieel jaarverslag 2004	298
Op weg naar de bevrijding	299 – 316
Gezinsstaat van Adriaan Kunst	316 – 321
Aanvullingen en correcties op de ledenlijst	321

Van de redactie

Voor u ligt alweer de eerste Cronicke van 2005. De hoofdmoot van deze Cronicke wordt gevormd door een verhaal van Jan Kempeneers met als titel “Op weg naar de bevrijding”. Dit verhaal beschrijft onder andere de inundatie van ons eiland, herinneringen van diverse bewoners uit de oorlogstijd en een lijst met oorlogsslachtoffers in onze regio.

Verder in deze Cronicke het jaarverslag van 2004 van onze secretaris, waarin hij terugblijkt op een druk verenigingsjaar. Ook de notulen van de laatst gehouden Algemene Ledenvergadering en een financieel overzicht van 2004 van onze penningmeester zijn in deze Cronicke opgenomen.

In de genealogische rubriek vind u de gegevens van Adriaan Kunst, met de vrouwen uit zijn beide huwelijken. Uit elk huwelijk kreeg hij vijf kinderen. Naast de gegevens vind u een verhaal uit de tijd van de afscheiding waarin de opa van Kunst een rol speelde.

Bij deze Cronicke vind u de agenda van de jaarvergadering die gehouden staat te worden op 7 april. Er zal dan naast het officiële gedeelte een diapresentatie vertoond worden over de Fliplandse handel en nijverheid in vroeger tijden.

Wij wensen u ook met deze Cronicke weer veel leesplezier toe. Op- en aanmerkingen zijn natuurlijk altijd welkom, zodat we u nog beter kunnen informeren over onze voorouders en hun leefomstandigheden.

Cennie Tichem

Jaarvergadering op 7 april om 19.30 uur in Dorpshuis De Wimpel te Sint Philipsland

Jaarverslag 2004

In 2004 is door het bestuur en diverse leden van onze heemkundekring een gevarieerd programma met vele activiteiten aangeboden aan zowel leden als niet leden van onze vereniging. Gelukkig voor de organisatoren wisten de talrijke belangstellenden het gebodene zeer te waarderen.

Ons eerste evenement vond plaats op koninginndag. Het bestuur van onze vereniging wordt jaarlijks aangeschreven door de "Werkgroep Koninginndag" met de vraag iets te organiseren op 30 april. Anja Neele-Kempeneers kwam al in een vroeg stadium op het idee om voor koninginndag 2004 een fototentoonstelling te organiseren met als thema: "Koninginndag op Sint Philipsland door de jaren heen". Er werd een oproep geplaatst in de Eendrachtbode en Thoolse Bode om fotomateriaal in bruikleen af te staan. Hierop kwamen veel reacties. Jan Kempeneers maakte van het binnengekomen materiaal een digitale selectie waarvan het resultaat op 30 april in het verenigingsgebouw aan de Schoolstraat te zien was. Op een 20 tal borden waren foto's te zien vanaf 1923 tot heden. Het talrijke publiek genoot van de kiekjes van dorpsfeesten, optochten, aubades,

*Burgemeester en mevrouw Nuis
tijdens de aubade op
Koninginndag.*

brandweerdemonstraties en kinderspelen. Onder het genot van een kopje koffie met cake kon men ook nog een diapresentatie van dorpsbeelden uit eind jaren '70 van de vorige eeuw bekijken. De CD-rom met foto's was beschikbaar gesteld door Gert Noorthoek

Na de aubade bij dorpshuis "de Wimpel" bracht burgemeester W. Nuis en zijn echtgenote, in aanwezigheid van een delegatie uit het Poolse Ilawa een bezoek aan de expositie Jan Kempeneers nam het gezelschap mee vanaf het 25-jarig jubileum van koningin Wilhelmina in 1923 tot de geboorte van onze jongste oranjetelg prinses Amalia. Met belangstelling volgden de Poolse gasten via een tolk de uitleg langs de foto-expositie. Onze kring kon op het eind van deze koninginndag terugzien op een geslaagd evenement, waar circa 200 bezoekers op afkwamen.

Gewoontegetrouw waren we als heemkundekring aanwezig op de jaarlijkse braderie van Sint Philipsland. We gebruiken de braderie om ons als heemkundekring te presenteren. We presenteren foto's en verkopen boeken en een ieder is welkom om een praatje te komen maken.

Een van de hoogtepunten in de nog jonge geschiedenis van onze heemkundekring was ongetwijfeld de door ons georganiseerde paardenkeuring op 11 september 2004.

Een werkgroep bestaande uit bestuursleden van onze kring en een aantal enthousiaste paardenliefhebbers hebben een geweldige kluit gehad aan het organiseren van dit

evenement. Aan alles moest gedacht worden om deze dag vlekkeloos te laten verlopen. Sponsors moesten gezocht worden, vergunningen aangevraagd worden, verzekering worden afgesloten, deelnemers uitgenodigd worden, prijzen gemaakt/gekocht worden, kraampjes en dranghekken geregeld worden, hoefsmid, zadelmaker en paardentandarts uitgenodigd worden, programmaboekjes gemaakt worden, vrijwilligers gezocht worden, juryleden benaderd worden, een speaker gezocht worden, de pers ingelicht worden, geluid en E.H.B.O. geregeld worden enz. enz, kortom te veel om op te noemen.

Maar alle moeite bleek niet tevergeefs. Onder stralende weersomstandigheden hebben honderden mensen genoten van een nagenoeg vlekkeloos verlopen paardenkeuring.

Zoals u al uitgebreid in de diverse media heeft kunnen lezen genoten reeds in de

In 2004 was Sint Philipsland 60 jaar bevrijdt.

Fotocompositie: Jan-Willem Kempeneers

ochtenduren vele mensen van het toiletteren van de imposante paarden en hun dartele veulens. 's Middags stond het publiek rijen dik achter de dranghekken van de ring waarin de keuring plaatsvond.

De werkgroep paardenkeuring heeft veel positieve reacties ontvangen van jong en oud. Al met al een dag om niet te vergeten. Dezelfde dag als de paardenkeuring heeft onze heemkundekring medewerking verleend aan de nationale monumentendag.

Evenals voorgaande jaren waren de molen "de Hoop" en de kerk van de Hervormde Gemeente voor het

publiek opengesteld. Niet dat er een grote toestroom van publiek is, maar hetgeen we aan cultureel erfgoed hebben willen we de liefhebbers niet onthouden. Onze grote wens is dat de molen nu eindelijk gerepareerd gaat worden, zodat we u bij de eerstkomende monumentendag onze molen kunnen tonen met een loop- en kruierwerk dat naar alle windstreken gericht kan worden.

Op 6 november kon onze voorzitter in een goed gevuld dorps huis "de Wimpel" de aanwezigen verwelkomen op de door ons georganiseerde herdenkingsavond in het kader van 60 jaar bevrijding. Onder de aanwezigen waren de volgende leden van de Fliplandse ondergrondse verzetsgroep van weleer: A. Allewijn, L. Beurkens, W. van Dommelen, A.W. Everaers, M.L. Everaers en C.A. van Nieuwenhuijzen

Verder waren de burgemeester en de gemeentesecretaris en hun beider echtgenotes aanwezig alsmede vertegenwoordigers van diverse kerken, scholen en zusterverenigingen van onze heemkundekring.

Na de opening hield de burgemeester een inleiding met als thema "5 jaar oorlog, 60 jaar vrede". Na een terugblik op 5 jaar oorlog sprak de burgemeester ook over 60 jaar vrede en

vrijheid. In zijn toespraak gaf hij als verklaring van het woord vrijheid ‘De ander uitnemender achten dan jezelf’.

Vervolgens kreeg Alie Allewijn het woord. Deze vertelde aan de hand van zijn dagboek, dat hij in de oorlog bijhield voor zijn broer Piet, over zijn belevenissen in deze donkere periode.

Piet Allewijn was in de oorlog commandant van de Fliplandse ondergrondse verzetsgroep en Alie was ordonnans/runner. Het was voor de aanwezigen een boeiend en persoonlijk verslag over de oorlogsperiode zoals die destijds beleefd was door Alie Allewijn.

Hierna kreeg de heer Huib Uil, streekarchivaris van Schouwen-Duiveland het woord. Zijn verhaal had als titel: “Hoe was het aan de overkant?” Een blik uit het nog niet bevrijde Schouwen-Duiveland waarbij vooral de gevolgen voor Bruinisse aan de orde kwamen. Op heldere wijze schetste hij het beeld van Bruinisse tijdens het laatste oorlogsjaar. Hij vertelde over de evacuatie, de achterblijvers, en de vernietigingen die aldaar plaatsvonden. Het werd de aanwezigen duidelijk dat Bruinisse in de oorlog zwaar getroffen was. Tussen de sprekers door werd de declamatie verzorgd door mevr. Van Dijke-v.d. Vlies en verzorgde Chr. gemengde zangvereniging V.Z.O.S. onder leiding van dirigent Jan Wesdorp een tweetal optredens. Verder was er nog samenzang en werd de avond besloten met het zingen van het Wilhelmus.

Onze heemkundekring is in december voor de eerste maal aanwezig geweest op de kerstmarkt in dorps huis “de Wimpel”. Ons doel was om aldaar onze heemkundekring te promoten. Dat is goed gelukt er was veel belangstelling voor de tentoongestelde trouwfoto’s terwijl de mensen ook genoten van de CD van de paardenkeuring.

Naast al deze evenementen hebben we in 2004 natuurlijk onze “vaste” bezigheden gehad.

De dialectgroep onder leiding van Esther van der Vlies is weer diverse malen bij elkaar geweest. Op deze avonden werden de door de “Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek” verstrekte lijsten met woorden en uitdrukkingen in dialect behandeld. Het was zoals gewoonlijk weer erg gezellig. Niet alleen het behandelen van de vragen, maar juist het bezig zijn met het Zeeuwse dialect en de daarin voorkomende uitspraken maken de bijeenkomsten erg leerzaam. We zouden het zeer op prijs stellen als meer leden van onze heemkundekring deze avonden zouden bijwonen.

Jan Kempeneers en Jan-Kees van der Doe van de fotowerkgroep hebben in 2004 weer verschrikkelijk veel werk verricht. In 2004 is het digitale fotoarchief fors uitgebreid van 1227 naar 1925 foto's. Nieuw is een selectie krantenfoto's uit de Eendrachtbode van tientallen jaren geleden waarin zaken naar voren komen als winkel(her)openingen, jubilarissen, bloeddonors en ander typisch regionieus. Deze konden worden gescand dankzij een groot aantal knipselboeken die we in bruikleen kregen van de familie A. Verkerke-Verwijs.

Een serie van 24 foto's over het aanpassen van de haven en dijken in verband met de deltawerken rond 1980. Familiefoto's van onder andere fam. Faasse, L. van der Gouwe, mw. M.D. Kunst, J.J.Everaers, J. Kunst, D.Tichem en mw. C. Quist-v.d.Male. Ook van de heer E. Wagemaker en zijn zus A. Kot-Wagemaker die een belangrijke bijdrage

aanleverden voor onze maritieme collectie. Nu we toch namen noemen kunnen we niet nalaten de collecties te noemen die we ook al vóór 2004 mochten gebruiken. We denken dan aan de fam. P.M. Kunst-Verwijs. Ze zijn ons beiden reeds ontvallen. Verder: W. Blaak uit Gouda, J. Mol uit Dordrecht, mw. P. Verhoog-Wolse uit Elst, M.C. van Dijke van Bouwlust, L. van der Gouwe, mw. I. Mol-Den Engelsman, mw. E. Moerland-Verstraten, mw. C.A. Kempeneers-Neele en mw. Anth. den Braber-Geense. A. Steijn en zijn zus J. van de Sluis-Steijn. We zullen vast wel iemand vergeten, maar in één noemer willen we dan degenen bedanken voor de plaatjes die ons regelmatig in bruikleen werden gegeven.

Verder konden we recente schoolfoto's van schooljaar 2003/2004 toevoegen van alle groepen met alle namen erbij van zowel de Koningin Julianaschool als de Luijster (het Kompas volgt nog als het goed is). Tenslotte is er, naast de albums die we hier en daar mochten lenen, ook weer een groot aantal foto's gescand uit de privé collecties van Jan Kempeneers en Bram Neele, Terwijl ik dit schrijf zijn weer meerdere collecties in bewerking. Hoewel alle foto's met betrekking tot Sint Philipsland welkom zijn willen we u nog attenderen op het feit dat trouwfoto's van nu, maar ook die van de ouders en grootouders voor ons extra waarde hebben. Deze foto's zijn vaak van goede kwaliteit, de namen en datum zijn bekend of te achterhalen en ze hebben ook genealogische waarde. Wat het laatste betreft hebben ook gezins- en familiefoto's voor ons een bijzonder grote waarde.

We hebben als heemkundekring in 2004 weer onze Cronicken uitgegeven. In het kader van 60 jaar bevrijding stonden verhalen uit de Tweede Wereldoorlog dit jaar centraal. Daarnaast hebben we zoals gewoonlijk weer kunnen genieten van mooie verhalen over onze vroegere eilandbewoners opgetekend door Jan Kempeneers. Gelukkig hebben naast Jan ook anderen in 2004 een bijdrage geschreven voor onze Cronicke. We hopen dat dit een trend gaat worden.

Ook onze webmaster, Jan-Willem Kempeneers, heeft in 2004 flink wat werk verzet om onze mooie website up to date te houden. De thema's die dit jaar op onze website verschenen gingen onder de titel "op weg naar de bevrijding" uiteraard over de Tweede Wereldoorlog. Heel interessant is de plaatsing op onze site van de overlijdens van inwoners en oud- inwoners van Sint Philipsland 1941 – 2004. Deze is grotendeels tot stand gekomen met gegevens uit advertenties en rouwbrieven.

Tenslotte zijn er ook dit jaar met medewerking van onze kring weer een aantal vervallen graven gerestaureerd, daarnaast scheefgezakke gedenktekens rechtgezet en een flink aantal graven van groen, mos en zwarte vlekken ontdaan zodat soms onleesbare namen weer tevoorschijn kwamen.

Er is in Nederland een vereniging die zich inzet voor het behoud van oude begraafplaatsen en grafmonumenten. Deze vereniging heet "Terebinth" en is genoemd naar een boom die van oudsher symbool staat voor 'het eeuwige'.

We hebben als heemkundekring geen binding met "Terebinth", maar streven hun doel wel na. Het is een dankbaar werk dat geheel op vrijwillige basis gebeurd bij graven waarvan geen nakomelingen bekend zijn. We hopen dit jaar op dezelfde voet voort te gaan.

Zoals u ziet is 2004 een bijzonder druk jaar geweest voor onze heemkundekring. Wij als bestuur beseffen terdege dat we alleen dankzij de hulp van anderen in staat zijn geweest het drukke programma in 2004 met zoveel succes af te ronden. Wij willen dan ook een ieder, die op wat voor manier dan ook zijn of haar medewerking verleend heeft, hartelijk bedanken.

We hopen u in 2005 wederom een gevarieerd programma aan te bieden.

Cennie Tichem

Notulen van de 7^e Algemene Ledenvergadering, 25 maart 2004

1. Opening

De voorzitter opent de vergadering en heet een ieder hartelijk welkom. We gaan met onze heemkundekring aan ons vierde verenigingsjaar beginnen. Van het oprichtingsbestuur van destijds hebben alleen Bram Wesdorp, onze penningmeester, en de voorzitter zelf nog een bestuursfunctie. Momenteel bestaat het bestuur uit 5 personen. De samenwerking verloopt goed, ieder heeft zijn eigen taak die naar behoren vervuld wordt. Indien nodig doet men nooit tevergeefs een beroep op een ander bestuurslid om bij te springen. Zoals een ieder in de Cronicke heeft kunnen lezen zijn er het afgelopen jaar veel activiteiten georganiseerd door de heemkundekring. Dit betekende een heleboel werk voor het bestuur. Maar niet alleen door het bestuur is het afgelopen jaar hard gewerkt. Ook anderen hebben zich ingezet voor onze heemkundekring. Denk hierbij aan de vrijwilligers van de diverse werkgroepen, de redactiecommissie van de Cronicke, de beheerder van de website en de verzorgster van de ledenadministratie. De voorzitter bedankt al deze personen hartelijk voor hun inzet. Onze oud secretaris Cees Overwater woont momenteel in Oss. Vanuit die plaats is hij echter nog volop actief voor onze heemkundekring. Hij is namelijk vol enthousiasme het boek van Jan Klompe over Anna Jacobapolder aan het bewerken. We kunnen dan, na toestemming van de familie Klompe, een herdruk van dit boek laten plaatsvinden. Tenslotte doet de voorzitter een oproep aan de aanwezigen om ook eens een bijdrage aan te leveren voor de Cronicke in de vorm van een verhaal. Het hoeft geen lang en ingewikkeld verhaal te zijn. Een eenvoudige vertelling is goed en de redactie van de Cronicke wil natuurlijk graag helpen.

2. Notulen van de vorige algemene ledenvergadering, 22 oktober 2003

Er zijn opmerkingen over de notulen van de vorige vergadering en ze worden dan ook goedgekeurd. De voorzitter en de notuliste van de betreffende vergadering, mevr. A.J. Neele-Kempeneers ondertekenen de notulen.

3. Financieel jaarverslag door de penningmeester

De penningmeester geeft een mondelinge toelichting op zijn financiële jaarverslag. We hebben naast de vele geslaagde activiteiten in 2003 ook financieel een voortreffelijk jaar achter de rug. Dit is vooral toe te schrijven aan de eenmalige schenking van een flink

bedrag door de werkgroep herdenking watersnoodramp. Deze werkgroep had naast de subsidie door de gemeente, zelf ook voor een heleboel sponsors gezorgd. Hierdoor waren ze in staat om na aftrek van alle gemaakte kosten met betrekking tot de herdenking een bedrag over te maken naar de heemkundekring.

Tenslotte is er nog een bankrekening met daarop een bedrag van € 3000,00. Dit bedrag is afkomstig van onze voorzitter Jan Kempeneers. Jan heeft het boek over de watersnoodramp 1953 geschreven. Na het betalen van de kosten van de drukkerij en de onkosten van Jan zelf, heeft de verkoop van het boek het bovenstaande bedrag opgeleverd. Op voorstel van Jan is dit bedrag op een speciale rekening gestort en kan dit geld in de toekomst gebruikt worden om nieuwe boeken uit te geven. De penningmeester bedankt Jan nogmaals hartelijk voor dit mooie gebaar.

4. Verslag kascontrolecommissie

Namens de kascommissie voert Kees Groeneveld het woord. Hij heeft samen met Elly Mol-den Engelsman de kas gecontroleerd en ze hebben geen onregelmatigheden bevonden. Ze hebben wel een opmerking. Ze vinden het jammer dat enkele leden niet tijdig hun contributie betalen. De voorzitter antwoordde dat het bestuur reeds bezig is deze mensen actief te benaderen en te verzoeken hun contributie alsnog te voldoen.

5. Benoeming lid kascontrolecommissie

Kees Groeneveld heeft nu tweemaal de boeken gecontroleerd en zal aftreden als lid van de kascontrolecommissie. Het bestuur stelt voor om Anita Hoek-Quist als reservelid van de commissie te benoemen. Er zijn vanuit de vergadering hiertegen geen bezwaren. Volgend jaar zal de kascontrole verricht worden door Elly Mol-den Engelsman en Jan-Kees van der Doe en is Anita Hoek-Quist reserve.

6. Bestuursverkiezing

Periodiek aftredend en herkiesbaar zijn voorzitter Jan Kempeneers en penningmeester Bram Wesdorp. De voorzitter vraagt of iemand van de aanwezigen bezwaar heeft om de verkiezingen bij acclamatie te doen. Niemand heeft bezwaar en beide kandidaten worden bij acclamatie herkozen. Dhr. A. Kosten vraagt en krijgt nog een applaus voor de voorzitter omdat deze, zoals bij het financieel jaarverslag vermeldt, de opbrengst van zijn boek aan de heemkundekring geschonken heeft.

7. Rondvraag

Esther van der Vlies-van Dijke vraagt of het mogelijk is om in de toekomst bij de te betalen contributie het verschuldigde bedrag op de acceptgiro te zetten. De voorzitter zegt toe naar een manier te zoeken om aan deze wens tegemoet te komen.

8. Sluiting

Na afloop van de diapresentatie wijst de voorzitter de eventueel aanwezige niet leden van de heemkundekring op de mogelijkheid om lid te worden. Vervolgens bedankt hij een ieder voor zijn/haar aanwezigheid en wenst allen wel thuis.

Financieel verslag 2004 – Heemkundekring “Philippuslandt”

Ontvangsten	2004	2003
Contributie	3.102,00	2754,50
Subsidie	450,00	450,00
Sponsoring	230,00	230,00
Werkgroep watersnoodramp	0,00	3.606,48
	<u>3.782,00</u>	<u>7.040,98</u>
Uitgaven		
Kosten Cronicke	1.720,05	1.587,64
Huur	453,80	453,80
Kosten werkgroepen	367,68	18,48
Vergaderkosten	247,60	243,29
Kosten website	180,00	140,00
Bankkosten/rente	83,44	8,82
Administratiekosten	159,79	39,40
Algemene kosten	147,26	192,04
Afschrijvingskosten inventaris	89,08	89,08
	<u>3.448,70</u>	<u>2.772,55</u>
Eigen vermogen 01-01	6.223,26	1.954,83
Ontvangsten	3.782,00	7.040,98
Uitgaven	3.448,70	2.772,55
Eigen vermogen 31-12	<u>6.556,56</u>	<u>6.223,26</u>

Toelichting bij het financiële verslag.

Het afgelopen jaar is evenals voorgaande jaren met een positief saldo afgesloten. In de contributie-ontvangsten zit ca. € 115,00 van voorgaande jaren en van leden die wat extra's overmaken. De meerdere contributie-inkomsten zijn te danken aan het groeiende aantal leden. Verder valt dit jaar aan de inkomstenkant het eenmalige overschot van de werkgroep watersnoodramp 2003 weg.

De kosten van de Cronicke blijven ook dit jaar weer de grootste uitgavenpost. De € 350,00 hogere uitgaven van de werkgroepen zijn vooral een gevolg van de activiteiten van de werkgroep fotografie. Te denken valt hierbij aan het opslaan van fotomateriaal op digitale beelddragers. Tevens heeft deze werkgroep een foto-expositie gehouden op 30 april 2004. De relatief gezien forse toename van de bankkosten is een punt van aandacht voor het bestuur. Tenslotte de administratiekosten, hierin zit een bedrag van € 112,00 voor de aankoop van acceptgiro's voor de volgende drie jaar.

Aan de frontlinie – herinneringen – slachtoffers

Op weg naar de bevrijding

Op weg naar de capitulatie. Dat zou misschien een betere kop zijn boven dit vervolg. Zestig jaar geleden was Sint Philipsland op het laatst van de februari maand van 1945 al bijna vier maanden bevrijd. Bevrijd gebied langs de frontlinie onder de meest gevaarlijke omstandigheden. Hier bevond zich een uitwateringssluis waarin de deuren zichzelf openden als er teveel polderwater was en op bevel van het getijde zichzelf toesloten om het zoute water uit de polder te houden. De stand van de maan regeert het op en neer gaan van het water. Eb en vloed, het is een ritueel dat zich eeuw in, eeuw uit enkele keren per etmaal herhaalt. Ook in het Zijpe waarin een smalle kreek toegang gaf naar het getijdenhaventje. Bij eb, wanneer de deuren zich openden en het overvullige regenwater naar buiten stroomde werd de toegangseucl automatisch op diepte gehouden voor de scheepvaart.

De sluis lag bij het gelijknamige gehucht De Sluis, waarvan de contouren nog zichtbaar waren van woningen, boerderijen en andere gebouwen die op last van de bezetter waren gesloopt.

Door Jan Kempeneers

Het gehele eiland Sint Philipsland, behalve de Oude Polder, waarin men in 1645 begon om het gelijknamige dorp te bouwen, werd begin 1944 geïndeerd. De boeren in de verschillende polders zagen hun vruchtbare akkers onder het zoute water verdwijnen. De inwoners van Anna Jacobapolder werden geëvacueerd. We hebben dat trouwens al eerder beschreven. Wat een opluchting voor de bewoners, toen de Canadezen op 4 november 1944 het dorp met gevechtswagens en tanks binnenrolden. Direct daarop konden op de ‘Del Camposluis’, zoals deze wel werd genoemd, de schoften die het ingelaten water tegenhielden worden open gedraaid. De bewoners gingen de woningen weer schoonmaken. Een drabberig laagje slib had zich op de vloeren gevormd. De mufte ruimten werden gelucht, de boerderijen werden weer schoongemaakt en de droogvallende landerijen lagen te wachten tot het voorjaar aanbrak. Landbouwgijs, dat werd

Een historische opname van de Sluisweg. Rechts de schuur van Willemsburg.

gerantsoeneerd door de Coöperatieve Landbouwvereniging, deed wonderen om de zoute grond weer in cultuur te brengen. Koolzaad en gerst werden al in 1945 geteeld. Geen topopbrengsten, maar op de akkers keerde het beeld terug, zoals het geweest was. Het grootste deel van Zeeland haalde, ondanks de verliezen die werden geleden, opgelucht adem. Vooral Anna Jacobapolder kreeg te maken met de laatste stuiprekkings van de Duitse bezetter. Maar eerst ontmoeten we enkele mensen die herinneringen aan ons vertellen.

Naar Groningen

Terwijl de bewoners van De Polder na de inundatie alles weer op orde maakten woedde de oorlog boven de grote rivieren in alle hevigheid voort. Niet alleen de bewoners hadden het daar zwaar – denk slechts aan de hongervinter – maar ook de evacues uit Zeeland zaten als ratten in de val. We spraken daarover met Coba Walpot-Quist. Het gezin van haar ouders, Izaäk Quist en Jo Moerland telde begin 1944 vier dochters. Evacuatie naar Flipland was een optie, maar het was daar woekeren met ruimte. Evacues uit Schouwen-Duiveland en het eiland Tholen zochten onderdak bij familieleden of kennissen. Bij gebrek aan woonruimte voor de mensen uit De Polder werden ook woningen gevorderd. Om een paar voorbeelden te noemen: Kees van der Reest, die met vrouw en dochter aan de Zuiddijk bij het Karreveld woonde, werd verplicht om bij zijn schoonouders Verwijs in de Achterstraat in te trekken. Dit om ruimte te creëren voor het gezin van Piet Bolier uit Anna Jacobapolder. Pietje den Braber (Sloot), in hetzelfde rijtje, kreeg opdracht om bij

Lauw van Tijs

haar zus Leuntje in te trekken. Ze moest wijken om het gezin van Johannes Quist en zijn schoonzoon Johannes Verstrate woonruimte te bieden.

Maar er was ook nog een mogelijkheid om zich tijdens de inundatie op het Groningse platteland te vestigen, bijvoorbeeld in een personeelswoning bij een boerderij. Niet alleen de eerder genoemde Izaäk Quist met vrouw en kinderen maakten daar gebruik van. Ook zijn broer Jacob Quist, die getrouwd was met Dina Abrahamse, een dochter van de dijkbaas in De Polder, vertrok op 20 maart 1944 naar Grijpskerk in Groningen. Jacob en Dina hadden twee kinderen. Bram en Leendert, die resp. in het eerste en derde oorlogsjaar het levenslicht zagen.

Ook Steven van de Velde met vrouw Lee van de Velde-Verkerke schaarde zich met zeven kinderen bij de groep. Coba Walpot vertelt: “Met een schip zijn we daar naar toe gevaren. Het huisraad van meerdere gezinnen werd in het ruim opgeborgen en dezelfde ruimte werd ook gebruikt om tijdens de reis te overnachten”.

Even ten noorden van het Van Starckenborghkanaal en de spoorlijn die de twee noordelijke provincies doorsnijdt woonde het gezin van Izaak en Jo bij de familie

Boersma. Broer Jacob met de kinderen een stukje verderop bij een andere landbouwer. Ook zij gingen naar die Groningse plaats, maar dan nader aangeduid als: Kommerzijl C 132.

“We zaten daar dicht bij het spoor dat nogal eens werd beschoten” vervolgt Coba, de vrouw van Leen Walpot. “Het huisje waarin we woonden was aan de buitenkant bezet met geperste pakken stro. Als er geschoten werd hadden we toch een veilig gevoel alsof we in een schuilkelder zaten. Opoe Koos uit De Polder stuurde wel eens een briefje hoe het op Flipland gesteld was.

Op 't hoekje?, nee dat was later, we woonden toen nog aan de andere kant van de Noordweg naast Tijs Geuze”. Coba herinnert zich dat ze met ‘Lauw van Tijs’ goede maatjes waren en ook dat hij in de Tweede Wereldoorlog uit De Polder weggevoerd werd naar het ‘kamp Vught’¹. Lauw was daar als gevangene ontsnapt met de hulp van een vrouw die redelijk goed Duits sprak. Hij wist dat er inwoners van Anna Jacobapolder naar Groningen waren geëvacueerd en zonder te zijn opgemerkt wist deze markante dorpsfiguur uit het gehucht aan de Noordweg in de Polder Grijpskerk te bereiken en is daar ondergedoken. Coba: “Op een keer zag ik iemand over de weg aankomen en ik herkende hem meteen. Ik zei ineens. Daar heb je ‘Lauw van Tijs’ en hij was het hoor. Ik weet ook nog wel met welke vriendinnetjes ik daar naar school ging” vertelt de nu 67-jarige dochter van Izaäk Quist.

Inundatiebevel Oude- en Henriëttepolder

De Oude Polder van Sint Philipsland en de veel kleinere Henriëttepolder bleven voor inundatie gespaard totdat “Der Fuehrer der Einheit A” bij schrijven van 25 oktober 1944 bevel gaf ook deze polders te laten bevoeien. Dit bevel bood enkele permissies, maar ook verplichtingen:

De evacuatie mocht tot een minimum beperkt worden.

Het was met vergunning van het Überflutingskommando toegestaan om het dorp en de gebouwen in het buitengebied met kleine bedijkingen te beschermen.

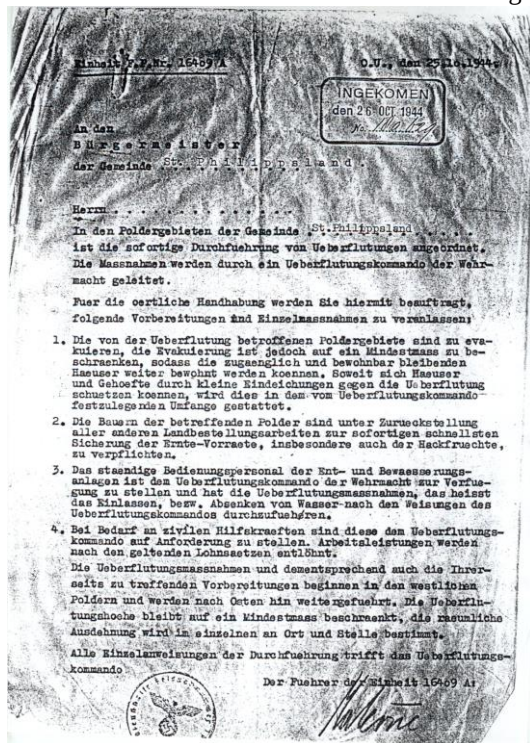
De boeren kregen de verplichting om met terzijdestelling van alle andere landarbeid zo spoedig mogelijk de oogstvoorraden, speciaal ook de hakvruchten, in veiligheid te brengen.

Het bedieningspersoneel van het Waterschap moest ter beschikking worden gesteld van het Überflutingskommando van de Wehrmacht. Ze moesten naar hun aanwijzing het in en uitlaten van water via de suatiesluis uitvoeren.

Burgerlijke hulpkrachten moesten na het bekomen van dit bevel beschikbaar zijn. De arbeidprestatie zal volgens geldende bepaling worden beloond. De hoogte van het water zou tot een minimum worden beperkt.

Wat vooraf ging aan de bevrijding

Op het moment dat deze opdracht te Sint Philipsland werd uitgevoerd werd door de Geallieerden ten westen en zuiden van Bergen op Zoom verwoed gevochten om naar het noorden, dus ook naar Sint Philipsland, te kunnen oprukken. Daarbij werd zware tegenstand ondervonden van de vijand. Het geallieerde geschut enerzijds en de verwoestingen door de Duitsers anderzijds, lieten het Brabantse dorp Wouw en de daarbij liggende kerkdorpen Moerstraten, Heerle en Wouwse Plantage zwaar gehavend achter. Mede omdat ook nog zo'n negentig vliegende bommen in en om die dorpen neerkwamen liep het aantal slachtoffers in Wouw op tot 54. Op zaterdag 28 oktober werd Wouw tegen het vallen van de avond bevrijd. Dezelfde dag bereikten Canadese troepen via de Antwerpse Straatweg de Grote Markt van Bergen op Zoom. Daar was blijdschap, maar tevens ontstond consternatie toen de uitbundige menigte de tanks ging beklimmen. Per

Het bevel tot inundatie voor de Oude- en de Henriëttepolder.

een volle dag nodig om de Duitse linies te doorbreken. Twee Britse bataljons verplaatsten zich gelijktijdig richting Stampersgat waar tot 3 november één dag lang gevochten moest worden. Op 4 november moesten Britse strijders bij de suikerfabriek in Stampersgat vier uur lang vechten om de Duitsers op de vlucht te doen slaan. Op dezelfde dag werd Sint Philipsland bevrijd door de Canadezen. Ongehinderd konden enkele gevechtswagen van

ongeluk vuurden kinderen daarbij enkele mitrailleur-schoten af. Daarbij werden twee meisjes dodelijk getroffen. Denkende dat het vanuit een Duitse verzetshaard kwam vuurde de buiten de stad opgestelde artillerie salvo's af op het centrum. Dat werd door Duitse kanonnen beantwoord. Het gevolg van dit incident was dat in de Scheldestad zes doden moesten worden bijgeteld. Bergen op Zoom was de eerste dagen na de bevrijding in feeststemming. Toch stond de stad nog geruime tijd bloot aan Duitse granaten, die de lijst van slachtoffers deed oplopen tot 24 doden en zeventig gewonden. Op 28 oktober werden door het gemeentebestuur de bevrijders getraakteerd op erwtensoep met kluijf, dat ondanks de verliezen die werden geleden om de stad in handen te krijgen, zeer werd gewaardeerd.

Het eiland Tholen kon zonder veel tegenstand via Halsteren op 30 oktober worden bevrijd. Daarentegen hadden de Canadezen van 3 op 4 november bij Steenberg en Welberg

het Lake Superior Regiment het kleinste eiland van Zeeland bereiken. Kort daarvoor hadden de Duitsers met springstof een flinke bres in de Slaakdam geslagen en dijken beschadigd. Dat was hersteld vóór de Canadezen ons dorp bereikten. Kort daarop volgden versterkingen van de Geallieerden. Het smalle Zijpe, dat ons scheidde van buureiland Schouwen-Duiveland, liet de daarop volgende maanden nog vaak van zich horen.

Natuurlijk staan de hierboven genoemde gevechtshandelingen en het moeizaam oprukken van de geallieerden niet geheel los van het inundatiebevel dat voor Sint Philipsland werd uitgevaardigd. De bevelhebbers wisten terdege dat het voor hen begon te knijpen op Sint Philipsland dat met de Slaakdam aan West-Brabant verbonden was. Daarom, al was het

met
gebruiksaanwijzing,
toch nog maar
inundatie voor het
laatste droge plekje op
het schiereiland.
Dankzij de bevrijders
en het optreden van de
mannen die de sluis
vroegtijdig konden
sluiten werden we
voor erger gespaard.
Toch dienen we in
gedachten te houden
dat een niet gering
aantal burgers en veel
militairen van
verschillende
nationaliteit op jonge
leeftijd het leven lieten
om Tholen (eiland) op
30 oktober en Sint
Philipsland op 4

*In 1994 brachten A. Verswijveren, E. van der Vlies-van Dijke
en J. Kempeneers een bezoek aan de Engelse militaire
begraafplaats te Bergen op Zoom. Rechts de Engelse majoor
Boucher Mijers die van Normandië tot op Noord Beveland
en Tholen deelnam aan de strijd.*

november 1944 te kunnen bevrijden. Om daarvan kennis te nemen hoeven we slechts een bezoek te brengen aan de Engelse en de daarnaast gelegen Canadese begraafplaats aan de Wouwseweg te Bergen op Zoom.

Omkading

De inwoners hoefden niet weg toen eind oktober 1944 de opdracht voor inundatie het plaatselijk gezag bereikte. Er mocht, zoals we al noemden, een “kleine bedijking” langs het dorp worden aangelegd. Waterschapsmensen hadden eerst al enkele duikers afgesloten om het water te keren. Spoedig bleek dat de uitwateringssluys aan de Zuiddijk daarvoor teveel capaciteit had. Daarom werd door het plaatselijk bestuur een beroep gedaan op alle bewoners. Iedereen die werken kon werd opgeroepen zich met spade of schop te melden om de waterkering op te werpen. Net buiten de bebouwde kom, op korte afstand van het

huis van Adriaan Steijn aan de Zuiddijk, werd een begin gemaakt. Vandaar in een flauwe bocht langs het dorp naar de Rijksweg. De villa 'Buitenlust' werd er nog net bij inbegrepen. Deze inspanning kon het inundatiewater dat door de suatiesluis aan de Zuiddijk werd binnen gelaten uit de bebouwde kom weren. Ook op zondag werd doorgewerkt. De plaatselijke kerkbesturen stimuleerden hun mannelijke leden ook op deze dag het gereedschap te hanteren. Ook de boerderijen en alleenstaande gebouwen werden beveiligd door ringdijkjes om de opgeslagen landbouwproducten droog te houden. Met een menigte van mensen werd deze beveiliging in enkele dagen geklaard. Rijkelijk vloeide het zeewater bij vloed door de suatiesluis aan de Zuiddijk bij de boerderij Steenepoort naar binnen. De lage gebieden langs de Luijster stonden spoedig blank. Ook poldersloten in lagere gebieden traden buiten hun oevers.

Vier dagen nadat de sluis was geopend bereikte Sint Philipsland het bericht dat het buureiland Tholen was bevrijd. Kort daarop hebben enkele leden van de ondergrondse verzetsgroep, geholpen door Jo Verlinde, de maatregel die door de Duitsers gelast was, terug gedraaid. Het water zakte en het ritme van eb en vloed werd door de sluis weer spoedig beheerst. Hoewel er weinig van de Duitse bezettingsmacht meer op Flupland was te bespeuren, bleef voorzichtigheid geboden. Om sluiswachter Jan Wolse, die op bevel de sluis had geopend, te besparen voor represailles, werd hij met zijn vrouw door een Fluplandse schipper naar het reeds bevrijdde eiland Tholen overgevoerd. Dijkgraaf Piet Boudeling bedankte Piet Allewijn, de commandant van de verzetsgroep, schriftelijk voor het moedig optreden.

3196

WATERSCHAP RUMOIRT.

Thans vereenigd met Waterschap "ST-PHILIPSLAND"

ANNA-JACOBAPOLDER

Circ. 15081.

19

SINT PHILIPSLAND, 16 November 1944.

No. *B-256*

Bericht op schrijven van _____

Onderwerp: _____ den Heer P. A. l l e w i j n .

Inundatie _____ no. 57

Aantal Bijlagen: _____

SINT PHILIPSLAND

Telefoon Dijkgraaf 17.
Overname-Griffier 21.
Waterschoudering Ambtenaar 19.

Ondergetekende verklaant, dat P. Allewijn, wonende te Sint Philipsland, als lid van de O.D. bij de inundatie van een gedeelte van het Waterschap "St-Philipsland", er daadwerkelijk aan heeft mede geholpen dit te vermindern, door het dicht draaien en bewaken der sluis, terwijl de gemeente nog niet was door de Duitse waarnaht.

De gemeente St-Philipsland, grondbezitters alamede de gebruikers zijn hierdoor een onschatbare dienst bewezen, daar vele duizenden kilogrammen aardappelen, alamede diverse andere producten voor overstroming gespaard zijn gebleven.

Het Bestuur van het Waterschap St-Philipsland,

P. Boudeling

Wachtposten en bunkers

Terug naar Anna Jacobapolder. Het is in onze vorige Cronicke voldoende beschreven hoe de bewoners in een heldere nacht van 22 op 23 januari 1945 daar werden opgeschrikt tussen de besneeuwde velden. Als dieven in de nacht voerden Duitse commando's op enkele plaatsen langs de zeedijk van het Zijpe landingen uit. Toen ze werden opgemerkt was telefoonverkeer al onmogelijk tussen de wachtposten die vanaf de Willempolder tot voorbij de Noordweg langs de zeedijk van het Krammer bezet waren. *Hoe zagen die wachtposten er uit?* Daarop weet Bram Nouwen te antwoorden: "Eenvoudig, het waren putten die net onder de kruin van de dijk gegraven waren, schuttersputjes, maar dan wat groter, waaruit men kon waarnemen en waarin men kon schuilen en dekking vinden. Ze hadden allemaal een naam, zodat de locatie bij onheil via een eigen telefoonverbinding direct kon worden gemeld. Comfort bij de posten ontbrak.

De brief van dijkgraaf Piet Boudeling.

Eerder waren er in de zeedijk langs de huidige Sluisweg door de Duitsers ook bunkers gebouwd. Men kon deze vinden in de helling van de dijk van de Willempolder en de Anna Jacobapolder. Maar ook de grote commandobunker bij de kruising Sluisweg en de in 1938 geopende nieuwe Rijksweg. Deze commandobunker was in aanbouw toen de woningen en boerderijen op De Sluis in 1943 werden afgebroken. Het grote woonhuis van de familie Van Hoeve bij de boerderij Willemsburg bleef toen nog gespaard. De toenmalige bewoner Jacob van Hoeve kreeg van de Duitse staf te horen dat zijn woning pas zou worden afgebroken als de commandobunker klaar was. De staf van de Duitsers was toen namelijk nog in de ruime woning van Willemsburg gevestigd. Toen de bunker klaar was werd de villa niet meer gesloopt.

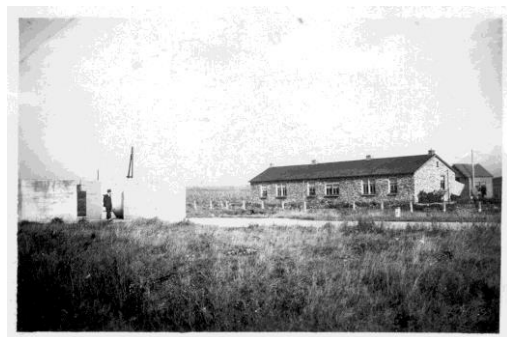
Van de stenen en het hout van de afgebroken woningen werden aan de Zuidweg tegenover Rumoirt noodboerderijen gebouwd voor Kees Elenbaas, Jacob van Hoeve, Kees Verstrate en Dirk Nelisse. Ook aan de Sluisweg werden enkele gebouwtjes neergezet en op de Sluis langs de Rijksweg drie noodwoningen.

Het gehucht De Sluis werd in 1949 herbouwd. Kort voor de overstroming van 1953 werd ter vervanging van de boerderij Willemsburg begonnen met de bouw van een nieuwe boerderij voor Van Hoeve, genaamd

“Wijtaers”. De oude villa werd nadien nog bewoond door twee arbeidersgezinnen, onder andere Stoffel Vermaas, Maljaard Koolaard, Kees Nuijens en Rinus Koolaard. De laatste was getrouwd met Nellie den Braber. Toen zij in 1969 een woning op De Sluis betrokken is de woning afgebroken.

De noodschuren van Van Hoeve (r) en Elenbaas aan de Zuidweg. Uiterst rechts staat Adrie Verstrate en zit Jan v/d Reest.

Drie noodwoningen op De Sluis.

Naar Wadenoyen

Bram Nouwen (1921) moest op verzoek van de Duitsers met paard en wagen wel eens drinkwater brengen in een bunker die in de dijk van de Willempolder was gebouwd. Na het afleveren kreeg hij in de commandobunker op de tramhaven een borreltje uit een blikje. Wat Bram betreft kon het water niet snel genoeg op zijn. Niet dat de knecht van Rumoirt met de vijand heulde, nee, verre van dat.

Teruggekeerd op ‘Hof Rumoirt’ van Adriaan Wisse ging hij weer rustig verder met de vijand te bedotten. Wisse

had een behoorlijk landbouwbedrijf, dus nogal wat paarden en wagens. De boer van Rumoirt wilde eigenlijk wel enkele paarden van zijn zwager Rinus van der Bijl uit Zonnemaire veilig stellen. Wegens de inundatie van dat eiland stonden die bij Adriaan Wisse op stal. Het gevaar dat ze gevorderd zouden worden was groot, maar hoe kreeg hij ze op de plaats waar hij ze wilde hebben. Daarover sprak hij ook met Kees Nouwen, de vader van Bram. “Waar moeten ze naar toe?”, vroeg Bram, terwijl hij bezig was met het creëren van een bergplaats om het een en ander te verstoppert. “Naar Wadenoyen bij Tiel, daar kan ik ze veilig onderbrengen”! De knecht reageerde daarop vrij laconiek dat hij dat wel wilde doen.. Zonder dat zijn vrouw er vooraf ook maar iets vanaf wist vertelde hij haar dat hij twee paarden moest wegbrengen naar de Tielerwaard. “Ik was er niet voor”, vertelt zijn vrouw Jane met enige nadruk, die thuis met een klein kind achterbleef. “Bram was overal goed voor en dan zo gevaarlijk in die oorlog”, benadrukt ze nu ruim 60 jaar later. Bram ging bij het ochtendgloren op een zomerse dag op pad nadat hij de twee ruinen

De commandobunker op het terrein naast de handelshaven te Anna Jacobapolder. De dames zijn Jaantje en Sien Stouten en Jaantje Filius.

Frits en Karel voor een luchtbandenwagen had gespannen. Voor onderweg had hij het nodige voeder opgeladen. Zijn eerste stop was bij een boerderij, net voor de brug over de Roosendaalse Vliet bij Oud Gastel. Daar mochten de dieren even drinken en Bram voorzag ze van voeder en een extra schep haver. Nadat hij dat de eerste dag nog enkele keren had herhaald bereikte hij tegen de avond Tilburg. Even voor de bebouwde kom vond hij het tijd om met de paarden het erf van een boerderij op te draaien. Hij verklapte de bewoners wat zijn bestemming was, waarna hem een gastvrij onthaal en de nodige zorg voor de paarden ten deel viel. De tweede etappe verliep eveneens voorspoedig. Afwisselend beval hij de knollen een stukje stapvoets en dan weer dravend over de Brabantse wegen te gaan om op tijd met de pontveren van de Maas en de Waal te kunnen oversteken. Zo lukte het na één overnachting en de nodige rustpauzes de plaats van bestemming te bereiken. Hij moest op boerderij “De Prinkel” zijn waarvan J. Naber, getrouwd met Hendrika Wisse van Rumoirt, rentmeester was. Rika woonde met haar man in Leerdam. Op “de Prinkel” was het jonge echtpaar Christiaan Wisse-Van der Bijl, dat op

een gedeelte van Rumoirt een fruitteeltbedrijf exploiteerde, sinds 5 april 1944 geëvacueerd.

Bram Nouwen bleef enkele dagen op “De Prinkel” voordat hij de thuisreis aanvaardde. Er was immers nogal wat te bespreken over het thuisfront. Wat nagenietend, nu en dan glimlachend naar zijn vrouw, verteld hij dat hem niets was overkomen toen hij na een kleine week terugkeerde bij vrouw en kind op Sint Philipsland. Chris Wisse en zijn vrouw bleven te Wadenoyen tot 6 juni 1945. Op “de Prinkel” was het evenals op Flupland en De Polder nog spannend. Ook kregen ze daar met inkwartiering van Duitse militairen te maken zo weet Bram Wisse die drie maanden na de terugkeer van zijn ouders in Anna Jacobapolder het levenslicht zag. Op korte afstand van “Hof Rumoirt” was voor zijn ouders kort voor de oorlog een nieuwe woning gebouwd.

Toen Bram Nouwen weer terug was ging hij verder met het werk op de boerderij. Hij herinnert zich nog dat hij in 1944 twee luchtbandenwagens uitkleedde om te voorkomen dat ze door de Duitsers werden gevorderd. Hij haalde de wielen er af en stopte ze in een loze ruimte tussen de garage en het vak waar na de oogst het graan werd getast. Adriaan Wisse was toen geëvacueerd op de “Henriëttehoeve” bij Stols, maar Bram was regelmatig op Rumoirt te vinden. Hij vond met zijn gezin tijdens de inundatie bij Matheus Kaashoek en Marie Beurkens op het Stoofhof een gastvrij verblijf. Even nadenkend kijkt hij me met een ietwat betrokken gezicht aan als hij zegt: “Toen de paarden terug konden ging een andere knecht ze halen. Bij het overvaren over de Maas bij Hedel sprong er een overboord en verdronk” Dat noemt Bram een spijtige gebeurtenis.

Evacuatie, spanning en gevaar hielden de gemoederen bezig

Voordat Chris Wisse en zijn vrouw zich opmaakten om te evacueren had hij zich grote zorgen gemaakt om zijn bezit op het land. De nog vrij jonge boomgaard dreigde verloren te gaan toen de inundatie in het vroege voorjaar van 1944 werd aangekondigd. Daarom probeerde hij de vrij hoog gelegen kavels met een kleine kade te beschermen tegen het zoute inundatiewater. Het leek er op dat zijn poging zou slagen, maar toen kort daarop enkele Duitse officieren en iemand van het plaatselijk gezag zijn erf opkwamen kreeg hij de opdracht de bescherming te verwijderen. Blijkbaar was Wisse niet meteen enthousiast. Mannelijke inwoners op Sint-Philipsland kregen daarna de opdracht om zich met schop naar de locatie bij Rumoirt te begeven om de kade te helpen slechten. De met veel inzet opgezette aanplant ging verloren door het zoute inundatiewater.

Zoals al genoemd, de woningen en boerderijen op de De Sluis en langs de Sluisweg waren in 1943 afgebroken. Ook de boerderijen van Kees Verstrate en Kees Elenbaas aan de Langeweg. De bewoners uit deze panden trokken in bij familie en kennissen aan de Noordweg. De tram reed zijn ritjes nog vice versa Steenberg – Tramhaven Anna Jacobapolder. In het najaar van 1943 werden de duizenden tonnen suikerbieten van de boeren op het eiland nog met de peetram naar de fabriek in Steenberg vervoerd. De winter verliep vrij rustig voor de bevolking, maar de dreigende invasie maakte de Duitsers ongerust. Daarom kwam in maart 1944 de opdracht dat de bewoners van Anna Jacobapolder geëvacueerd moesten worden. Snel daarop volgde de onderwaterzetting. Voor de bewoners van het buurtschap De Sluis was dit de tweede keer in een jaar tijd dat

ze met hun boeltje moesten verkassen. Kort na de bevrijding werden de spulletjes weer opgeladen om in De Noordweg de draad weer op te nemen.

De geallieerden kwamen in de periode tussen 4 november 1944, de dag van de bevrijding, en begin mei 1945 soms onverwacht met een aantal tanks aanrollen en zetten zich neer langs de Rijksweg bij de watertoren, bij de boerderij Hollands Hoeve of aan de Zuidweg en de Noordweg in Anna Jacobapolder. Vooral Bruinisse was de geallieerden een doorn in het oog. Niet dat daar zoveel militair materiaal en militairen aanwezig waren. Het was geïnuundeerd gebied, de burgers waren geëvacueerd. Toch was het irriterend voor de bevrijders van Sint Philipsland en het West-Brabantse achterland dat de vijand de mogelijkheid had en nam om over het smalle Zijpe bijna geruisloos een kijkje te nemen langs onze dijken.

De toren van de Hervormde kerk te Bruinisse bood de bezetter een uitstekend uitzichtpunt over het Zijpe. Blijkbaar wilde men daar aan Fliplandse kant vanaf. Daarom was het vissersdorp regelmatig doelwit van beschietingen en bombardementen. Marien Lindhout vertelde mij dat een tank zich op een bepaald moment langs de Zuidweg plaatste, zijn geschut instelde op Bruinisse en even later de kerktoren van Bruinisse met een voltreffer deed verdwijnen. Lindhout was met zijn broer Willem en anderen bij de Binnenlandse Strijdkrachten, die op het eiland de dijken langs de Krabbenkreek, het Zijpe en Volkerak bewaakten. Zoals gezegd, naast de beschietingen kreeg het Duivelandse kerkdorp nog bombardementen te verduren waardoor het dorp voor meer dan de helft werd verwoest. Het opstellen van het geschut aan Fliplandse zijde werd meerdere malen herhaald. Dan werd het op Duiveland gericht, een andere keer weer op Goeree Overflakkee. Was het geschut beëindigd, dan verlieten de tanks binnen korte tijd deze locatie, want uitgerekend op de plaats waar ze stonden opgesteld, werden de vuurmonden aan de andere zijde op gericht. Dat gebeurde vooral vanaf Goeree-Overflakkee.

“Vooral Bruinisse was voor de geallieerden een doorn in het oog.”

De Fluplandse watertoren bleef gespaard

We hadden het tevreden gevoel dat er geallieerde soldaten van meerdere nationaliteit in ons dorp aanwezig waren. Maar de onrust onder de bevolking voor nieuwe beschietingen bleef. Terecht, op een onverwacht moment sloegen ze toe. Ik citeer een stukje uit een onuitgegeven manuscript van onze dorpsbewoner Johannes de Rooij, in leven ambtenaar van de burgerlijke stand te Sint Philipsland:

“Het granaatvuur van Goeree Overflakkee berokkende de gemeente nogal schade. Op 28 februari 1945 werd getracht de watertoren aan de Slaakdam te vernielen doormiddel van granaatvuur. Dit mocht echter niet gelukken, maar wel liet daarbij een schipper uit onze gemeente, namelijk Cent Faasse het leven, terwijl zijn zoon Johannes Faasse werd gewond. Deze bracht er echter het leven af. Op 1 april 1945 herhaalde zich dit gruwelijk spel, met het gevolg dat een woning gedeeltelijk stuk werd geschoten”. De Rooij vervolgt: “Na de capitulatie op 4 mei 1945 staken Franse commando’s over naar Duiveland. Daarbij verloor één soldaat , Camille Allard, op 8 mei het leven doordat hij op een

landmijn trapte. Hij werd te Sint Philipsland op 11 mei met militaire eer begraven. Later werd zijn lichaam naar een militaire begraafplaats elders overgebracht”.

Sint Philipsland mocht van geluk spreken dat de watertoren op die 28e februari niet uit ons dorpsbeeld is verdwenen. De granaten vielen verspreid langs de Henriëttedijk, op en naast de Rijksweg. Op het schor achter de Stationsstraat, op de haven en zelfs een in de Julianastraat bij de familie C.A. Capelle. Deze viel op korte afstand van de toegangsdeur. Bij deze beschieting kwam Cent Faasse op de haven om het leven. In de alfabetische lijst van slachtoffers hieronder komt u de gegevens tegen.

Bram Nouwen: “Zes weken waren we terug in De Polder toen de Duitse commando’s van 22 op 23 januari overkwamen. Ze kwamen blijkbaar op een moment dat niemand het verwachtte”. Wie maakte de telefoonlijnen onklaar? Was er verraad en hulp van bewoners in het spel? Bram, en anderen met hem, is er niet helemaal zeker van dat Duitsers deze nacht zonder de hulp van anderen hebben geopereerd.

Tegelijk met de inval werd er geschoten vanuit Schouwen-Duiveland. De granaten vielen in een langgerekte strook achter de woningen ten noorden van de Langeweg. Bram herinnert zich dat aan de achterzijde van de woningen van de Noordweg de granaatscherven insloegen. Het paard van Dirk van der Welle, dat bij zijn ouders in de schuur achter hun woning in de Langeweg stond, werd dodelijk getroffen. Rinus ten Hove uit Krabbendijke herinnert zich dat hij bij zijn ouders aan de achterzijde van de Noordweg een granaatscherf met een tang uit de achterdeur moest verwijderen. Wonderlijk genoeg vielen in de bebouwde kom van Anna Jacobapolder die nacht geen burgerslachtoffers.

Slachtoffers Tweede Wereldoorlog op Sint Philipsland

Al eerder heb ik in de Eendrachtbode een lijst van slachtoffers gepubliceerd. Daarbij werden niet de slachtoffers van de neergestorte Engelse bommenwerper naast de Luijsterkreek bij Steene Poort en de slachtoffers van de raid in Anna Jacobapolder opgenomen.

Camille Allard, Hij behoorde tot de Franse commandotroepen die kort na de capitulatie overstaken naar Schouwen-Duiveland, kwam op 8 mei om het leven doordat een landmijn explodeerde. Hij werd te Sint Philipsland op 11 mei met militaire eer begraven op de meest zuidoostelijke hoek van de begraafplaats aan de Oostdijk. Camille had goede banden met de familie Braam, destijds bakker in de Voorstraat, en met meerdere inwoners. Hij zou ook een bericht van een Fliplander overbrengen. Later werd hij herbegraven op een militaire begraafplaats. Zijn moeder bracht in 1947 een bezoek aan Sint Philipsland.

Gerrit den Braber, geboren te Sint-Philipsland 11 december 1919 was wachtmeester bij de staatspolitie te Eindhoven. Hij sneuvelde daar tijdens verzetshandelingen op 17 september 1944. Hij werd aanvankelijk begraven te Eindhoven. Later werd zijn lichaam overgebracht naar het ereveld Loenen op de Oost Veluwe, waar zijn graf nog te vinden is. Te Eindhoven is hij in de wijk Acht geëerd met een straatnaam, namelijk de Gerrit den Braberlaan.

Dat het varen op de binnenwateren uiterst riskant was blijkt ook uit het overlijden van **Maria Adriana Wagemaker-den Braber**. Het varen gebeurde menigmaal onder dwang van de bezetter. Varend op de Oosterschelde nabij Wemeldinge werd Pieter Johannes Wagemaker op zijn binnenvaarttuig ‘Vivat’ beschoten door Engelse jagers. Zijn vrouw, geb. te Sint-Philipsland op 26 oktober 1916 overleed ten gevolge van deze beschieting in het ziekenhuis te Goes op 18 september 1943. De schipper en zijn broer Johannes werden gewond maar met dochtertje Adrie overleefden zij de aanval. Maria is begraven te Sint Philipsland op de oude begraafplaats aan de Oostdijk op het noordoostelijk deel, derde rij.

Lieven Cornelisse, geboren te Tholen 4 augustus 1877, gehuwd met Jacomina Wilhelmina Sorber. Cornelisse was gepensioneerd opziener bij de visserijpolitie. Het echtpaar was geëvacueerd bij Jacob Sorber aan de Oostdijk. M.b.t. zijn overlijden tekende Gert Noorthoek *1931 daarover op: “Maandagmorgen 6 november 1944 stond bij de tramhalte een groepje mensen te kijken toen de Canadezen versterkingen aanvoerden uit West-Brabant. Rond 10.00 uur kwam uit noordelijke richting een vliegtuig over die enkele schoten afvuurde waardoor de evacuë Cornelisse werd getroffen. Hij werd zwaar gewond door een militaire ambulance afgevoerd naar België omdat in de ziekenhuizen te Steenberg en Bergen op Zoom geen plaats was vanwege de vele oorlogsgewonden”. Pas op 1 november 1945 kreeg de familie, die intussen weer naar hun woonplaats Oosterland was teruggekeerd, bericht dat hij te Kapellen in België op 6 november 1944 was overleden.

Jan Marinus van Dijke, geboren te Anna Jacobapolder, gem. Sint Philipsland 1 september 1923 ging na de bevrijding vrijwillig bij de Stoottroepen. Hij sneuvelde te Wamel op 18 december 1944. Zijn ouders werden kort voor nieuwjaar 1945 op de hoogte gebracht van dit gebeuren. Jan heeft een eregraf op de begraafplaats te Anna Jacobapolder.

Cent Faasse geboren te Sint Philipsland op 13 juni 1895, van beroep schipper, werd op 28 februari 1945 op de haven bij een beschieting door een granaatscherf getroffen. Op weg naar het ziekenhuis overleed hij. Cent was gehuwd met Adriaantje Jannetje van der Reest. Ze lagen met hun schip Emanuël in de Fliplandse haven. Het nog niet zo lang geleden vernieuwde gedenkteken op zijn graf staat op de oude begraafplaats aan de Oostdijk, noordoostelijk deel, eerste rij.

Johannis van’t Hof (26), Johannes Mol (33) en Dirk Pieter van der Welle (31) We noemen deze mannen in één bestek omdat hen vrijwel zeker om dezelfde reden de ontbering is overkomen. Ze werden als verdachten van het in ‘t zwart handelen, naar Duitsland weggevoerd. Het werd op velerlei wijze door menigeen gedaan, maar dit drietal heeft het met de dood moeten bekopen. Vrijwel zeker zijn ze van kommer en kwelling in kampen omgekomen.

Johannis van ’t Hof, geboren te Sint Annaland 24 mei 1918, was handelaar. Hij woonde met zijn vader Jillis van ‘Hof en moeder Pieterella Quist vanwege de inundatie van Sint

Annaland tijdelijk op Sint Philipsland. Van hem is bekend dat hij op 11 januari 1945 te Hamburg-Neuengamme is overleden.

Johannes Mol was groentehandelaar, geboren te Sint Philipsland 1 augustus 1911. Op 19 oktober 1951 is in het register van overlijden van Sint Philipsland ingeschreven dat hij op 29 april 1945 in Duitsland is overleden. Johannes was ongehuwd, zoon van winkelier Cornelis Mol en Cornelia Neele.

Dirk Pieter van der Welle, geboren te Sint Annaland 5 juli 1913, was vrachtrijder en woonde te Anna Jacobapolder. Dirk was ongehuwd, zoon van metselaar Jan Marcus van der Welle en Kaatje van Driel. Van hem is bekend dat hij in de omgeving van Sandbostel Dld. is overleden op 14 mei 1945.

Willem Pieter Lindhout, geboren te Anna Jacobapolder, gem. Sint Philipsland 26 december 1897 was bij de Binnenlandse Strijdkrachten (BS). Dat hield in dat hij met een aantal collega's na de bevrijding van Sint Philipsland wacht liep langs de zeedijken van de Krabbenkreek, het Zijpe en het Volkerak. Het was rond de Kerstdagen van 1944 dat er op een wachtpost bij de boerderij de Stelberg plotseling werd geschoten. Lindhout werd daarbij zwaar gewond naar het ziekenhuis te Roosendaal afgevoerd. Daar bleek dat hij door meerdere kogels was getroffen. Willem werd te Anna Jacobapolder met militaire eer begraven. Evenals Jan van Dijke heeft hij een eregraf op de begraafplaats aan de Langeweg dat door de oorlogsgravenstichting wordt onderhouden. Willem was getrouwd met Lauwrina Quist.

Jacques Izak Massee, 35 jaar, geboren te Goes. Zijn lichaam werd op 6 oktober 1944 van een beschoten Rode Kruisvaartuig gehaald. Massee was procuratiehouder en woonde te Zwolle. Blijkens de acte van overlijden was zijn vader directeur van een handelsgenootschap. Twee Flielandse schippers, namelijk Pieter Aarnoudse en Johannes Besman den Braber, haalden zijn lichaam van het vaartuig dat ten noorden van Anna Jacobapolder gekapseisd op enige afstand van het schor lag. Tijdens de begrafenis ontstond er enige consternatie. De plaatselijke huisarts dokter J.J. de Groot stapte tijdens het begraven het kerkhof op en verlangde het lichaam te schouwen. Dit had tot gevolg dat de omstanders werden verwijderd en aan zijn verzoek werd voldaan. Later is zijn lichaam herbegraven te Goes.

Adriaan Mol, geboren te Sint Philipsland 9 oktober 1886 was landbouwer op de Hooge Boomen. Hij was een ongehuwde zoon van Marinus Cornelis Mol en Susanna de Blaaij. De bevrijding van Nederland was al dichtbij toen Mol op 7 april 1945 om het leven kwam nadat hij op een landmijn trapte. Het ongeluk gebeurde nabij de Abraham Wissepolder.

Dingenis van den Ouden, geb. te Nieuwe Tonge 11 november 1906 werd gedwongen om in de oorlog een reis te doen. Vanuit Acquoy, een plaatsje aan Linge werd hij gelast met goederenvervoer naar Düsseldorf in Duitsland te varen. Het was onverantwoord om 's nachts aan boord te blijven omdat de schepen regelmatig het doelwit waren van bombardementen. Daarom werd door de daar liggende schippers besloten in een

schuilkelder aan de wal te slapen. Het was op 2 maart 1945 toen de schippers besloten om even terug te keren om aan boord van hun schip enkele dekens te halen vanwege de koude die in de kelder heerste. Het schip van Van den Ouden was de 'Neeltje Janna'. Precies op het moment dat ze aan boord waren werden de schepen geraakt. Volgens zijn zoon Martinus van den Ouden werden de resten van zijn lichaam door nabij liggende schippers verzameld en in de nabijheid van zijn schip begraven. Zijn vrouw Janna Aarnoudse werd pas op 30 juni 1945 van het overlijden op de hoogte gesteld.

Karel Snijders, geboren te Zierikzee 16 mei 1925, zoon van Cornelis Snijders en Adriana Leijdekkers. Hij woonde sinds 23 juni 1944 te Valkenswaard, verbleef te Sint Philipsland. Tijdens de raid in de nacht van 22 op 23 januari, toen Duitse commando's een onverwachte landing vanuit Schouwen-Duiveland uitvoerden op Anna Jacobapolder werd Snijders aan de Noorddijk bij de Reephoeve dodelijk getroffen. Hij is begraven te Sint Philipsland op de oude begraafplaats aan de Oostdijk, noordoostelijk deel, rij 1. Hij was 19 jaar en landarbeider van beroep.

Jacob Vermeij, geb. te Sint Philipsland op 21 jan. 1895 als zoon van Dirk Vermeij en Janna Marina van den Bos. Hij was gehuwd met **Elisabeth Maria Breure**, geboren te Hoogvliet op 24 april 1899 als dochter van Bastiaan Breure en Geertrui Bos. Het was nog maar in het eerste oorlogsjaar toen Flipland dit schippersgezin kreeg te betreuren. Ze voeren met hun binnenschip 'Janna Marina' nabij Willemstad op een magnetische

Jacob Vermeij

zeemijn waarbij alle gezinsleden omkwamen. Het gezin telde drie kinderen: **Janna Marina**, geboren te Zuid-Beijerland op 19 oktober 1927, **Bastiaan**, geboren te Zwijndrecht op 4 september 1932 en **Dirk** geboren te Oud- en Nieuw Gastel op 11 september 1939. Ze werden in een tijdsbestek van zes dagen geborgen te Willemstad, Zuid-Beijerland, Goudswaard en Middelharnis.

Elisabeth Vermeij-Breure

Neergestorte bommenwerper in het grasland bij de Luijsterkreek bij Steene Poort.

Op 10 september 1942, kwart voor twaalf 's nachts stortte op het laaggelegen grasland naast de Luijsterkreek een viermotorige Engelse bommenwerper neer van het type Shot Stirling Mk.1. Het toestel werd neergehaald door een Duitse nachtjager. Johan Kock en

Jan Labruyère, rep. wachtmeester marechaussee en gemeenteveldwachter, maakten procesverbaal van dit gebeurde op. Dank zij de deskundigheid van A.G.A. Verswijveren uit Halsteren, op het gebied van luchtstrijdkrachten en militaire gegevens over oorlogsvliegtuigen en gesneuvelden in WO II, kunnen we de namen van de slachtoffers van de crash in de Oude Polder hierbij vermelden.

Uit het procesverbaal blijkt dat er zeven lijken gevonden zijn die aanvankelijk op de door de Duitsers aangelegde begraafplaats aan de Wouwseweg, tegenover Ruitershove, ter aarde zijn besteld. Het ging om de volgende personen:

Geoffrey Eaton Milligan, warrant-officer (adjutant- onderofficier) van de RCAF. Hij was de Canadese piloot.

Jack Ward Humphrey, sergeant, hij was waarnemer. Leeftijd 33 jaar, was gehuwd met Eleanor M. Humphrey en afkomstig uit North Cheam, Surrey, Engeland

Robert Vallance, sergeant - boordwerktuigkundige, Engelsman.

Reginald William Bowler, sergeant - luchtschutter. Gehuwd met Violet Bowler en afkomstig uit Northolt, Middlesex, Engeland.

Dick Enemy, sergeant-majoor telegrafist en luchtschutter. Engelsman, leeftijd 25 jaar, gehuwd met Edith Lucy Enemy. Op zijn grafsteen staat: One to the world, but all the world to me, in loving memory, wife Edith.

Maurice Varey Tate, sergeant – luchtschutter, New Zealand Air Force. Leeftijd 28 jaar, gehuwd met Hilda Lilian Tate, afkomstig van New Plymouth, Taranka, Nieuw-Zeeland.

Raymond Edgar Graham, sergeant - luchtschutter New Zealand Air Force. leeftijd 21 jaar, ongehuwde zoon van Francis Alexander Graham en Jeannie Graham, afkomstig van Dunedin, Otago, Nieuw-Zeeland.

Nadien zijn hun stoffelijke resten bijgezet, de eerste vier op de Canadese begraafplaats (resp. vak 12F no.5, vak 1A no. 8 en 10, vak 6F no.9) en de andere drie op de Engelse ~ begraafplaats (resp. vak 3C no. 6, 7 en 8) te Bergen op Zoom.

Het neergestorte vliegtuig was een viermotorige Engelse bommenwerper van het type Short Stirling Mk.I, afkomstig van de basis Downham Market in het graafschap Norfolk (op de oostkust van Engeland aan de Noordzee) en behoorde tot het 218e squadron RAF. Het luchtmachtbeeld van deze dag geeft ondermeer aan: 476 bommenwerpers voerden die nacht een aanval uit op Düsseldorf. Er gingen er 30 verloren. Dit betreffende toestel werd door een Duitse nachtjager neergeschoten en is brandend in stukken neergestort. Het was in die tijd gebruikelijk dat de wrakstukken werden verzameld en naar de Duitse vliegtuigindustrie op transport werden gesteld: recycling. Soms zijn nu nog kleine stukjes

ter plaatse te vinden, en jaren geleden ploegde de huidige landbouwer P. Timmers nog een fosforgranaat of bommetje boven, hetgeen begon te roken.

Enkele technische gegevens van dit type vliegtuig: 4 Bristol "Hercules XI luchtgekoelde 14- cilinder motoren, elk 1590 pk; vleugelspanwijdte 30,21 meter (vrij kort); lengte 26,60 m; startgewicht 26.943 kg; max. snelheid 418 km/u op 3200 m hoogte; plafond 5180 m; vlieg- bereik 3750 km; bewapening 8 mitrailleurs en 6350 kg bommen; bemanning 7 of 8 koppen. De Short Stirling was, eigenlijk de voorloper van de latere Britse Lancaster en Halifax.*

*De gegevens m.b.t. het neerstorten van deze bommenwerper en de namen van de slachtoffers zijn ontleend aan een artikel: "Bommenwerper stort neer in polder Sint Philipsland" door A.G.A. Verswijveren uit Halsteren Eendrachtbode 22 dec. 1994.

Slachtoffers raid Anna Jacobapolder 22 op 23 januari 1945

In Cronicke nr. 10, december 2004 werd een wetenschappelijk verantwoord artikel geplaatst van Jos van Alphen uit Dorst. We kunnen spreken over een collega-onderzoeker waarmee we tot nu toe al meerdere gegevens hebben uitgewisseld. Contacten zijn op dit gebied erg belangrijk!!! We hebben als redactie besloten dit artikel ook op de website te plaatsen, zodat er op het wereldwijde web kennis van genomen kan worden. Jammer dat we met een bepaalde code op het toetsenbord nog niet zo ver zijn dat we het toegankelijk kunnen maken voor onze Fliplandse emigranten die inmiddels al generaties lang in de U.S.A. wonen en de Hollandse taal niet meer machtig zijn. Ook voor de familieleden van de slachtoffers die de heren Verswijveren en Van Alphen in dit artikel noemen. Wie voelt zich aangesproken?

De militairen die in Anna Jacobapolder sneuvelden bij de Duitse aanval van 22 op 23 januari 1945. Lees voor de raid ook het artikel van Jos van Alphen dat nu ook op onze website <http://www.sint-philipsland.nl> is geplaatst.

Boerderij Hof Rumoir te Anna Jacobapolder in 1948.

STOOTTROEPEN - 10e Compagnie Regiment Brabant: Petrus Antonius Marie Avontuur, 25 jaar.

Toen het gevaar geweken was ging een patrouille van Stoottroepers onder leiding van een Engelse sergeant-majoor zoeken naar mogelijke slachtoffers. Halverwege de Langeweg vonden ze in de noordelijke sloot onder de sneeuw het lichaam van:
Soldaat

Petrus Antonius Marie Avontuur geboren 30 januari 1920 te Princenhage.

Is waarschijnlijk gesneuveld terwijl hij probeerde zijn hoofdkwartier te bereiken. Hij werd door zijn dienstmakkers tijdelijk begraven op het R.K. Kerkhof van Kruisland. Op 31 oktober 1945 werd zijn graf overgebracht naar de R.K. Begraafplaats Zuylen te Breda Vak: 25K, Rij 2, graf 24.

In Breda is in de wijk het Sportpark een straat naar hem genoemd dus de "Piet Avontuurstraat".

Bij het appel bleek dat er nog één Stoottroeper ontbrak. Hij is waarschijnlijk als krijgsgevangene mee genomen door de Duitsers. Verdere informatie ontbreekt.

Prins Marie Andrezej Poniatowski, 23 jaar. - 1e POOLSE PANTSERDIVISIE.

Podporucznik (2e luitenant) Prins Marie Andrzej Poniatowski, geboren 15 april 1921 te Parijs. Zoals boven beschreven voerden de Duitsers een afleidende aanval uit op de tanks die bij Hof Rumoirt stonden opgesteld. Luitenant Poniatowski de commandant van de twee pelotons Sherman tanks werd daarbij, staande in de koepel van zijn tank, door een gewerschot dodelijk gewond waarna hij enkele uren later in het ziekenhuis te Bergen op Zoom overleed.

Hij werd begraven in de tijdelijk aangelegde Poolse afdeling van de Gemeentelijke Begraafplaats te Merksplas in België. Deze begrafenis vond plaats in Merksplas omdat enkele regimenten er naar streefden al hun doden op dezelfde plaats te begraven. Al na enkele maanden is zijn stoffelijk overschot naar Frankrijk over gebracht.

Zijn graf is nu te vinden bij de R.K. kerk van Mont-Notre-Dame, 02220 département l' Aisne, Frankrijk. Ook zijn vader, die burgemeester was van Mont-Notre-Dame, ligt daar begraven.

Bronislaw Powalka, 31 jaar.

Starszy strzelec Bronisław Powalka, geboren 25 december 1913 te Kamieniowola p. Lubar-tów, Polen Tijdens dezelfde aanval werd geprobeerd enkele tanks te verplaatsen om de weg voor oprukkende Duitsers te blokkeren. Om tankchauffeur korporaal Piskorek aanwijzingen te geven ging boegschutter Powalka voor zijn tank uitlopen. Daarbij werd hij gedood door een vijandelijk gewerschot. Hij werd ook begraven in de tijdelijk aangelegde Poolse afdeling van de Gemeentelijke Begraafplaats te Merksplas in België. In 1947 werd zijn graf overgebracht naar de Poolse Militaire Begraafplaats te Lommel in België. Hij rust nu in vak II, rij B, graf 4.

Boleslaw Podedworny, 31 jaar.

Starszy dragone Bolesław Podedworny, geboren 18.2.1913 Koczanów p. Pinczów, Polen Zoals eerder beschreven werden de tanks beschermd door pantserinfanterie van het 10e Regiment Dragoniers. Bij de verwarrende schietpartij rond de tanks sneuvelde dragonier Podedworny door een gewerschot.

Omdat zijn regiment in Oosterhout was ingekwartierd namen zijn landgenoten zijn stoffelijk overschot mee naar Oosterhout om het te begraven op R.K. Kerkhof (nu Algemene Begraafplaats Leysenakkers) aan de Veerseweg te Oosterhout. Zijn graf ligt daar nog steeds in het Poolse Ereperk.

Eric Francis Bell, - 62nd ANTI TANK REGIMENT, ROYAL ARTILLERY

Luitenant **Eric Francis Bell**, oud 28 jaar Luitenant Bell was een van de "troop commanders" in de 245e Batterij. Hij sneuvelde tijdens de Duitse aanval maar het is niet precies bekend waar dat gebeurde. Hij werd meteen na de actie begraven in Roosendaal op de R.K. Kerkhof in Rij A, graf 7.

Perry Thomas Baugh, 36 jaar.

Gunner Baugh van de 245^e Batterij raakte dodelijk gewond tijdens de boven beschreven actie. Hij overleed in een hospitaal te Roosendaal en werd daarna begraven op het R.K. Kerkhof te Roosendaal in Rij A, graf 6

In de War Diary van 62nd A/T Regiment wordt gemeld dat er zes man gewond raakte en dat er twee man worden vermist die als krijgsgevangenen door de Duitsers werden meegenomen. Het waren volgens het "Royal Artillery Museum" de gunners F. Storey en P. Batchelos. Zij overleefden hun gevangenschap.

1) L.J. van Nieuwenhuijzen van Broedershof, eerste wethouder in WO II werd ervan beschuldigd dat hij degene was die Lauw Geuze had laten arresteren met als gevolg deportatie naar Vught. Reden zou zijn geweest dat Geuze had gestroopt op het land van de boerderij Broedershof. Bij zijn terugkeer in de gemeenteraad in 1949 sprak hij in alle toonaarden tegen dat hij iets te maken had met de wegvoering van Geuze.²

2) Gegevens slachtoffers raid Anna Jacobapolder: Jos van Alphen, Dorst.

~~~~~

Het gezin van Adriaan Kunst (1838 – 1901)

Door Jan Kempeneers

Adriaan KUNST, geboren te Sint Philipsland op 18 februari 1838, gedoopt te Sint-Philipsland op 29 april 1838, overleden te Sint Philipsland op 22 mei 1901, 63 jaar oud, zoon van *Marinus KUNST* (arbeider) en *Neeltje NEELE*. Adriaan is getrouwd te Sint-Philipsland op 13 mei 1863, op 25-jarige leeftijd met **Lijntje CORNELIA VAN NIEUWENHUIZEN** (30 jaar oud), geboren te Sint-Philipsland op 14 december 1832, overleden aldaar op 2 juli 1906, 73 jaar oud, dochter van Willem van Nieuwenhuizen en Aaltje van Dijke

Adriaan Kunst werd gedoopt op 29 april 1838 in de schuur van Pieter van Dijke, door ds. H.J. Budding. Het was op een verboden bijeenkomst op de boerderij Bouwlust waar de predikant in de middagdienst preekte over 1 Samuël 15:29. Er mochten nergens godsdienstige samenkomsten gehouden worden dan in de Hervormde kerk. Het was in de eerste jaren van de Afscheiding van 1834. Daarbij moeten we denken aan de predikanten De Cock uit Ulrum en Ledeboer uit Benthuisen. In Zeeland was het de predikant H.J. Budding die zich daar voor inzette.

Ook tot Sint-Philipsland drong deze afscheiding al vroeg door. Niemand minder dan de grootvader van onze Adriaan Kunst, waarvan we hier de stamreeks plaatsen, kunnen we zien als de grondlegger van de afscheiding te Sint-Philipsland. Ook wordt hij wel “het centrale figuur van het oefen-gezelschap” genoemd. Wel haalde hij daarmee de woede van de kerkenraad op zijn hals en bezorgde die veel hoofdbrekens. Aan hem werd in een kerkenraadsvergadering, kort na 3 april 1834, veel aandacht besteed. Hij kreeg huisbezoek van de predikant Samuël Jacobus Everaers en de ouderling Bastiaan Abraham Kramer. Op woensdag 2 april 1834 werd door de predikant, vergezeld van Abraham Mol, landbouwer op de boerderij Hooge Boomen, huisbezoek gedaan in het buitengebied. De dag daarop ging de predikant, vergezeld door ouderling Bastiaan Abraham Kramer, een begin maken met huisbezoek in het dorp. Blijkbaar begonnen ze niet bij de makkelijkste gezinnen. Ze werden binnen gelaten door Adriaan Kunst, die getrouwd was met Adriana Steijn. Bij het huisbezoek werden de ambtsdragers en met name de predikant “op eene alleronbescheidenste en onbillijkste wijze in zowel zijnen persoon als ambtsbediening beledigend ontvangen door zulken lidmaat der Gemeente”.

Kort samengevat kunnen we constateren dat Adriaan Kunst de predikant beledigend heeft aangesproken. Uit het vervolg van de notulen blijkt dat de predikant hem tijdens het huisbezoek verzocht heeft op de aanstaande Paaszondag naar de kerk te komen om dan tot het Nachmaal des Heeren, dat plechtig stond gevierd te worden, te naderen. Ook valt op te maken dat Kunst al geruime tijd niet meer in de kerk is geweest. De predikant vraagt hem op een ernstige doch minzame wijze van deze weg terug te keren. Maar hoe ze ook aanhielden, Kunst wilde er niet naar luisteren, nog minder zich aan de kerkelijke tucht onderwerpen. Nog erger. Hij dreigde zelfs “met nog vele anderen” zich af te scheiden en dat door openbare aanplakking in geschrift en dat aan de kerkdeur te bevestigen.

Nog tijdens de kerkenraadsvergadering werd de koster gelast om Adriaan Kunst te verzoeken om op de vergadering te verschijnen. Hij voldeed daaraan. Verschenen zijnde onderhield ds. S.J. Everaers zich nogmaals met hem over zijn vorige handelwijze. Of hij daarvan terug wilde keren of volhouden met zijn halsstarrig gedrag. Volmondig sprak hij ten aanhore van de kerkenraad dat hij niet van zijn voorgenomen houding terug wenste te keren en verliet de vergadering.

De voorzitter zag geen andere mogelijkheid meer dan zich te wenden tot het Klassikaal bestuur te Zierikzee. Ook de kerkenraad, bestaande uit de aanwezige ouderlingen Bastiaan Abraham Kramer en Abraham Mol en de diakenen Marinis van Oeveren en Pieter van Dijke stemden daarmee in.

De Hervormde kerk die tot 1 januari 1796 één was met de Staat der Nederlanden, maar nadien toch ook nog de Staatskerk genoemd werd, had het rond deze tijd niet makkelijk. De aanvang van de brief aan de Classis zou bijna op onze tijd zijn toe te passen. Na de aanhef lezen we: “Onder alle de schadelijke en nadeelige uitwerkselen van het betreurenswaardig diep verval in de Godsdienst van onze dagen is ook mede vooral als eene hoofdoorzaak derzelve aan te merken, het nadeelige en onordelijke van veele

Godsdienstige samenkomsten, bekend onder de naam Godsdoenstige Oeffeningsgezelschappen, welke zich in onze dagen allerwegen hebben gevestigd en van welke, als zoodanig, ook in deeze Gemeente er een bestaat”.

Hieruit valt op te maken dat Adriaan Kunst reeds voor april 1834 deel uitmaakte, zo niet de leider was, van zo’n gezelschap dat waarschijnlijk in zijn woonhuis samenkwam. Geruime tijd had het gezelschap dat in die tijd uit zes personen bestond een sluimerend bestaan. Het bestond uit arbeiders. “Onkundigen”, zo werden ze ook nog genoemd. Het zou in aantal pas na 1836 toenemen toen ook Pieter van Dijke, diaken in de Hervormde kerk ter plaatse, zich bij de groep aanmeldde. Hij was door vererving eigenaar geworden van de boerderij Bouwlust. Enkele jaren nadat men was begonnen met bijeenkomsten en het lezen van predikatiën nu ineens de eigenaar van een kapitale boerderij in hun midden. Hij stortte zijn hart uit wat hem was wedervaren en deelde hen mee dat hij niet meer kon voortleven zoals hij dat eertijds had gedaan.

Ik zou te uitvoerig worden om de geschiedenis over de afscheiding op Sint-Philipsland verder toe te lichten, maar Pieter van Dijke beschikte over gaven van welsprekendheid en werd spoedig gezien als de leider van het gezelschap. Het groeide tegen de verdrukking in, zodat de bijeenkomsten voortaan op de boerderij Bouwlust werden gehouden. Ook de eerder genoemde ds. H.J. Budding verscheen op Sint-Philipsland en ging op verzoek van Van Dijke in zijn woonhuis, de keet en de schuur preken en de sacramenten bedienen. Er volgden jaren van verdrukking totdat de boer van Bouwlust de geldboeten niet meer kon betalen. Dat had tot gevolg dat hij gevangenisstraf moest uitzitten in het Gravensteen te Zierikzee.

Adriaan Kunst woonde in 1834 in de Voorstraat, momenteel nr. 24. Aangenomen mag worden dat op die plaats de ‘Afgescheidenen’ voor het eerst vergaderden. Later werd er zelfs wel eens een klassikale vergadering gehouden. Tien jaar nadat Adriaan Kunst zich tegen de kerkenraad van de Hervormde gemeente had gekeerd kreeg Pieter van Dijke vrijheid om in het openbaar te oefenen (proponeren). Ook hij woonde toen in de Voorstraat, momenteel nr. 38. Adriaan Kunst werd in de kerk van Van Dijke als een van de eerste ouderlingen bevestigd. Het zou nog tot 23 maart 1851 duren voordat Pieter van Dijke door ds. L.G.C. Ledeboer in het volle ambt werd bevestigd. Aanvankelijk kerkte de christelijk afgescheiden gemeente in een schuurkerk achter deze woning. Op 20 april 1871 werd de eerste steen gelegd voor een nieuwe kerk die thans nog door de Oud Gereformeerde Gemeente wordt gebruikt. Aanvankelijk waren in deze kerk 400 zitplaatsen.

Hieronder de gegevens van Adriaan Kunst, met de vrouwen uit zijn beide huwelijken. Uit elk huwelijk kreeg hij vijf kinderen.

Adriaan KUNST, geboren te Sint Philipsland 26 december 1784, overleden aldaar op 28 september 1866, 81 jaar oud, zoon van *Laurentius Kunst en Martina NOORDIJK*.

Adriaan is ondertrouwd op 27 december 1805 en getrouwd op 19 januari 1806 voor de kerk, op 21-jarige leeftijd (1) met **Adriana TIMMERS** (21 jaar oud), geboren te Nieuw-Vossemeer op 7 december 1784, gedoopt te Nieuw Vossemeer op 12 december 1785

(doopgetuigen waren *Pieter van Teelingen* en *Adriana Broeren.*), overleden te Sint Philipsland op 9 april 1815, 30 jaar oud, dochter van *Pieter TIMMERS* en *Janna DE GROEN*.

Adriaan is getrouwd te Sint Philipsland op 23 december 1815, op 30-jarige leeftijd (2) met **Adriana STEIJN** (31 jaar oud), naaister, gedoopt te Sint Philipsland op 9 september 1784 (doopgetuigen waren *Paulus Geense* en *Maatje Ponse (echtpaar)*), overleden te Sint Philipsland op 6 oktober 1859, 75 jaar oud.

Er is al veel geschreven over deze afscheiding op Sint-Philipsland. Adriaan Kunst, die aanvankelijk als het centrale figuur van dit gezelschap wordt genoemd, blijft daarbij nogal op de achtergrond. Dat heeft misschien te maken met het feit dat hij eind 1850, dus kort voor de bevestiging van Pieter van Dijke in het volle ambt, terugkeerde naar de Hervormde kerk. Kunst werd daar op 13 december 1850 gekozen tot ouderling en als zodanig op 5 januari 1851 bevestigd. De reden daarvoor is niet bekend. Aangenomen mag worden dat er kort voor de bevestiging van Pieter van Dijke verschil van mening is ontstaan tussen de twee voortrekkers van de christelijk afgescheiden gemeente te Sint-Philipsland.

Uit het huwelijk van Adriaan Kunst en Lijntje van Nieuwenhuijzen werden onderstaande kinderen geboren.

1. **Marinus WILLEM KUNST**, agent van politie, geboren te Sint-Philipsland op 25 februari 1864, overleden te Vlissingen op 9 mei 1936, 72 jaar oud.

Marinus is getrouwd te Sint-Philipsland op 8 mei 1891, op 27-jarige leeftijd met **Hubrina ENGELINA**

SCHOENMAKER (24 jaar oud), geboren te Bruinisse op 18 januari 1867, overleden te Middelburg op 4 augustus 1947, 80 jaar oud, dochter van Johannes Schoenmaker en Pieterella Bouman.

2. **Aaltje KUNST**, geboren te Sint-Philipsland op 11 december 1865, overleden aldaar op 2 februari 1866, 53 dagen oud.

3. **Neeltje KUNST**, geboren te Sint-Philipsland op 4 februari 1867, overleden aldaar op 5 juni 1940, 73 jaar oud. Neeltje is getrouwd te Sint-

Neeltje Smits-Kunst met dochter Maatje Smits-Smits en kleindochter Neeltje Smits. Het kleine meisje voor Neeltje is het buurmeisje Marie Kempeneers Adr.dr. De voorste is onbekend. De foto is circa 1935 gemaakt.

Philipsland op 13 mei 1892, op 25 jarige leeftijd met **Marinus SMITS** (31 jaar oud), geboren te Sint-Philipsland op 1 mei 1863, overleden aldaar op 25 juli 1929, 66 jaar oud, zoon van Daniël Cornelis Gijsbertus Smits en Neeltje Oudesluijs.

4. **Willem MARINUS KUNST**, geboren te Sint-Philipsland op 26 februari 1870, overleden aldaar op 29 juli 1870, 154 dagen oud.

5. **Willem KUNST**, landarbeider, geboren te Sint-Philipsland op 4 augustus 1871, overleden te Steenberghe op 3 februari 1953, 81 jaar oud.

Willem is getrouwd te Sint-Philipsland op 25 maart 1904, op 32-jarige leeftijd met **Johanna POULUSSE** (25 jaar oud), geboren te Sint-Annaland op 21 februari 1879, overleden te Sint-Philipsland op 2 september 1954, 75 jaar oud, dochter van Cornelis Poulusse en Neeltje Deurloo.

V.l.n.r.: Willem Kunst, Marinus Kunst, Andries Kunst en Adriana Kunst Mardr.

6. **Adriaan KUNST**, landarbeider, geboren te Sint-Philipsland op 12 november 1873, overleden aldaar op 25 juni 1957, 83 jaar oud. Adriaan is getrouwd te Sint-Philipsland op 24 juli 1896 (getuigen waren *Broer Willem Kunst 25jaar* en *Oom Andries Kunst 53jaar*), op 22-jarige leeftijd met **Maria DINGENTJE VAN DE REE** (19 jaar oud), geboren te Sint-Philipsland op 6 juli 1877, overleden aldaar op 12 juli 1938, 60 jaar oud, dochter van Laurens van der Ree en Jacoba Christina Ridderhof.

7. **Cornelis KUNST** veldarbeider, geboren te Sint-Philipsland op 19 juli 1876, overleden te Bergen op Zoom op 10 juni 1960, 83 jaar oud.

Cornelis is getrouwd te Sint-Philipsland op 10 augustus 1906 op 30-jarige leeftijd (1) met **Cornelia BOLIER** (36 jaar oud), geboren te Scherpenisse op 31 december 1869, overleden te Sint-Philipsland op 30 januari 1921, 51 jaar oud.

Adriaan Kunst, temidden van zijn dochter Neeltje Kempeneers-Kunst en kleindochter Riet Kempeneers.

Cornelis is getrouwd te Sint-Philipsland op 31 juli 1931, op 55-jarige leeftijd (2) met **Maria DINA BOLIER** (57 jaar oud), geboren te Scherpenisse op 25 december 1873, overleden te Koudekerke op 4 februari 1968, 94 jaar oud.

8. **Andries KUNST**,
 sjouwerman opperman,
 geboren te Sint-Philipsland
 op 7 oktober 1880,
 overleden te Middelburg op
 7 mei 1956, 75 jaar oud.
 Andries is getrouwd te
 Middelburg op 1 november
 1918, op 38-jarige leeftijd
 met **Levina EVERTSE**,
 dienstbode in 1918, (35
 jaar oud), geboren te
 Renesse op 15 september
 1883, dochter van Kornelis
 Evertse en Jannetje
 Houtman.

Cornelis Kunst met zijn tweede vrouw Maria Kunst-Bolier en schoonzus Levina Kunst-Evertse.

Bij het plaatsen van deze stamreeks leek mij het nuttig dit stukje dorpsgeschiedenis hierbij op te tekenen. Voor de gegevens heb ik gebruik gemaakt van de notulen van de Hervormde kerk te Sint-Philipsland, april 1834. “Gedenkt der vorige dagen”, door H. Florijn 1984. Genealogie Kunst, door J. Kunst Sint-Philipsland.

Aanvullingen en correcties op de ledenlijst

Wederom kunnen we u een aantal nieuwe leden voorstellen. Onderstaande personen zijn lid geworden per 1 januari 2005. De nummers voor de naam zijn lidnummers.

292	Braber, J.M. den	Sint Philipsland
293	Braber-Moerland, L.E. den	Sint Philipsland
294	Velde, J.C. van der	Sint Philipsland
295	Reest, L. van der	Sint Philipsland
296	Reest-Neele, W.J. van der	Sint Philipsland

Geen lid meer – met ingang van 1 januari 2005

55	Geense Abr.zn., J.M.	Sint Philipsland
230	Ligtendag Pzn., J	Sint Philipsland
264	Kolkman, C.	Anna Jacobapolder

Kor (l) en Lena den Braber venten melk uit voor hun vader veehouder Abraham Sentse den Braber. De foto is enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog gemaakt.